

Suomen sotilaspoliittinen asema 1960-luvun puolivälissä

Suurvaltojen kilpavarustelu jatkui kiihkeänä 1960-luvun puolivälissä, joten blokkien välillä sijaitsevilla pienissä maissa ei ollut helppoa uskoa omiin puolustusmahdollisuuksiin. Toisaalta mikään ei viitannut siihen, että suurvallat pyrkisivät horjuttamaan vallinnutta voimien tasapainoa riskipitoisilla yrityksillä. Berliinin ja Kuuban kriisien kokemukset olivat vielä tuoreessa muistissa ja kehottivat varovaisuuteen.

Suomen kannalta huolestuttavia kehityspiirteitä olivat tuolloin Naton monenkeskisten ydinasevoimien suunnitelma (MLF) ja Neuvostoliiton tavanomaisten asevoimien tehostamisohjelma, johon sisältyi myös Pohjoisen laivaston vahvistaminen. Vaikka MLF-suunnitelman eteneminen näytti pysähtyneen, vaara ydinaseistuksen leviämisestä Pohjois-Eurooppaan oli edelleen ajankohtainen. Ruotsi kuitenkin ilmoitti luopuvansa oman ydinaseen kehittämisestä.

Presidentti Kekkonen kutsui 5.3.1965 puolustusministerin ja puolustusvoimien johtoa luokseen keskustelemaan mahdollisuuksista säilyttää puolueettomuus suurvaltojen välisen sodan aikana. Suomen uhkakuvaa käsiteltiin tilaisuudessa perusteellisesti. Itämeren suunnalta ei koettu syntyvän suurta välitöntä uhkaa, paitsi että Ahvenanmaan suojaaminen ja puolustaminen todettiin vaikeaksi. Pahemmaksi arvioitiin tilanne Pohjois-Suomessa kalotin alueella. Vain Neuvostoliitolla oli voimia yllättävään maahyökkäykseen, kun taas ilmasotatoimet saattoivat uhata myös lännen taholta. Presidentti kehotti pidättyvyyteen uhkakuvien käsittelyssä maanpuolustuskursseilla.

Eräissä hieman julkisemmissa arvioissa myönteiseksi seikaksi Suomen kannalta todettiin suurvaltojen strategisten ydinasevoimien rakentuminen yhä enemmän mannertenvälisen ballististen ohjusten (ICBM) varaan, jolloin välialueiden merkitys selvästi väheni verrattuna edellisiin vuosiin. Silloin Yhdysvaltojen ydinasevoima oli nojautunut lähinnä pommikoneisiin, joiden reitit Venäjän kohteisiin kulkivat myös Pohjolan ilmatilassa.

Pääesikunnan tiedusteluosastolla palvellut ja presidentti Kekkonen luottamuksen arvioillaan hankkinut majuri, tohtori Risto Hyvärinen esitelmöi suurlähettiläiden kokouksessa 16.6.1965. Todettuaan aluksi Yhdysvaltojen sotilasmenot 2 - 3 kertaa Neuvostoliittoa suuremmiksi ja ylivoiman kauko-ohjusten alalla kolmin - viisinkertaiseksi hän arvioi myös Neuvostoliiton ydinasestrategian lähenevän Yhdysvaltoja. Neuvostoliitto oli jo saavuttanut kostoiskukyvyn, mikä esti Yhdysvaltoja käyttämästä ylivoimaa hyödykseen. Suomen kannalta muuttuneesta sodankuvasta ja noottikriisin ajan tilanteesta selvästi parantuneesta asemasta Hyvärinen esitti seuraavat teesit:

1. Suursodan vaara on ratkaisevasti vähentynyt, huolimatta siitä, että kansainvälinen jännitys nykyäänkin aika ajoittain lisääntyy.
2. Suursodan riskin vuoksi rajoitetut sodat Euroopassa ovat muodostuneet erittäin epätodennäköisiksi.
3. Suomen strateginen merkitys suurvaltain kannalta on ratkaisevasti vähentynyt. Voidaan väittää, että tämä kehitys on kumonnut Stalinin klassillisen väitteen suomalaisille neuvottelijoille: Maantieteelle emme mitään voi. Leningrad voidaan nykyään tuhota ilman Suomen alueen hyväksikäyttöä eikä Suomen alueella ole enää olennaista merkitystä Leningradin puolustamisessa.”

Risto Hyvärisen esitys perustui häneltä tilattuun laajaan tutkielmaan Suomen turvallisuuspolitiikasta. Perinteisempään ajatteluun tottuneet upseerit puolustusvoimien johdossa eivät välttämättä hyväksyneet Hyvärisen radikaaleilta kuulostaneita johtopäätöksiä, mutta presidentti Kekkonen mielestä ne olivat oikeaan osuneita. Niinpä Hyvärinen sai viran Ulkoasiainministeriöstä ja kohosi muutamassa vuodessa poliittisen osaston päälliköksi. Myös majuri Aimo Pajunen esitti samantapaisia arvioita Suomen sotilaspoliittisesta asemasta ja toisaalta piti mahdollisena tavanomaisin asein tapahtuvan puolustuksen onnistumista ydinaseilla tuettua hyökkäystä vastaan. Hänetkin Kekkonen kutsui pian erityistehtäviin Ulkoasiainministeriöön.

Jälkeenpäin saaduilla tiedoilla arvioituna Hyvärisen ja Pajusen tekemät johtopäätökset vastasivat hyvin tilannetta 1960-luvun puolivälissä, mutta jo muutaman vuoden kuluttua oli perusteltua arvioida tavanomaisten asevoimien merkityksen jälleen kasvaneen. Puolustusneuvosto hyväksyi talvella 1966 - 1967 maanpuolustuksen perusteita selvittävän asiakirjan Maanpuolustuksemme tienviitat, joka julkaistiin 26.6.1967 puolustusministeri Sulo Suorttasen esipuheella varustettuna. Sitä pidettiin ensimmäisenä virallisena turvallisuus- ja puolustuspoliittisen doktriinin julistuksena. Uhkakuva esitettiin seuraavasti: "Maamme joutuminen sotatoimien piiriin voi tulla kyseeseen suursodan puhjettua muualla Euroopassa tai ennen sitä sen puhkeamisen näyttäessä ilmeiseltä ja jonkin suurvallan pyrkiessä tällöin yllättäen suoritettavalla hyökkäyksellä parantamaan strategista lähtöasemaansa. Jos yllätyshyökkäys kuitenkin epäonnistuu, seurauksena voisi olla sodan pitkittyminen ja eskaloituminen." Varautuminen noihin tilanteisiin vähentäisi hyökkäyksen kohteeksi joutumisen vaaraa.

Lähteet: Pekka Visuri, Idän ja lännen välissä – puolustuspolitiikka presidentti Kekkonen kaudella (2. p. 2010), s. 144-146; Pertti Salminen, Puolueettomuuden nimeen (1995), s. 320 - 342; Juhani Suomi, Presidentti (1994), s. 311 – 319; Aimo Pajunen, Sarjatulta, (1966).

Dokumentit: Puolustusneuvoston asiakirja: Neuvottelu Tasavallan Presidentin luona Tamminiemessä 5.3.1965, T23601/9, Kansallisarkisto; Tohtori Hyvärisen katsaus suurlähettiläskokouksessa 16.6.1965 (8 sivua, salainen), Urho Kekkonen vuosikirja 1965, Urho Kekkonen arkisto, Orimattila; Risto Hyvärinen, Näkökohtia Suomen turvallisuuspolitiikasta, Puolustusneuvoston toimeksiannosta laadittu tutkimustyö 14.4.1966 (212 sivua), T26965/Hh1sal, Kansallisarkisto; Aimo Pajunen, Näkökohtia suomalaisesta strategiasta ja puolustuspolitiikasta, esitelmä Suomen Sotatieteellisessä Seurassa 1.3.1966.